

NOVA | CONTEMPORARY

“พันผูกไว้ ณ ชายแดนทรงจำ” มุมมองสองศิลปินผ่านเลนส์ “อุทิศ เหมะมูล”

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตแห่งยุคสมัยของตนเสมอ ตั้งแต่กำเนิดขึ้นก็เริ่มสัมผัส ชิมรส และออกเสียงสิ่งต่างๆ เติบโตในตน เติบโตจนโต อนาคตถูกตักเติมเข้ามาผ่านเหตุการณ์ต่างๆ รอบตัว จนเป็นประสบการณ์ส่วนตัว และเมื่อถึงวันวัยหนึ่ง ชีวิตเติมเหตุการณ์ได้ช้าลง เลือkBางเสียงบางส่วนใส่เข้าไป ไม่สัมผัสสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยปากอีกต่อไป แต่ด้วยตา ด้วยหู และมีมือ รู้ว่าจะออกเสียงถึงสิ่งหนึ่งด้วยวิธีการสร้างสรรค์หลากหลายแบบ เพื่อบอกถึงการมีอยู่ของสิ่งนั้น บางทีการตั้งใจไม่บอกและไม่ปรากฏก็คือการบอกอย่างหนึ่ง บอกโดยนัย โดยความเปรียบ โดยสัญลักษณ์ เรายินยอมความเป็นไปของชีวิตและโลกทุกๆ โมงยาม “ฉันจะเป็นไปอย่างนั้นตามยุคสมัย” หรือ “ฉันจะต่อต้านทานฝันกับมัน”

แต่กระบวนการสำคัญเมื่อโตขึ้นในวันหนึ่ง คือการจำแนกแยกย่อยประสบการณ์ที่เราเติมตักใส่ชีวิต ทบทัพบเป็นชั้นหิน พอกโตเป็นวงปีของแกนไม้ มาจากอนาคตผ่านเหตุการณ์ สัมผัสผ่านตัวเราโดยปัจจุบัน แล้วบันทึกเป็นทบชั้นของอดีต หากเราบันทึกชีวิตเป็นรูปหน้าตัด ก็คงจะเห็นชัดๆ ของทบชั้นและวงปีแห่งความทรงจำของเราเอง

วันวัยหนึ่งเรากล่าวกับตัวอย่างร้อนรุ่มว่า “ฉันคิดฉันจึงมีอยู่” “ชีวิตนี่คือของฉันผู้เดียว” ทักษะ ความรู้สึกนึกคิด ที่ออกมาจากประสบการณ์และความทรงจำ ระบุว่านี่เป็นพัฒนาการทางปัจเจกบุคคล ไม่เกี่ยวกับที่ยุคสมัยป้อนให้ แต่เกี่ยวเฉพาะกับที่เราออกตามหาคว้าไขว่มาตักเติมใส่ตนเอง

แต่ ณ ที่ซึ่งทรงจำฝังอยู่ ยังเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง อยู่ระหว่างการจำแนกจัดเก็บ (ตลอดชั่วชีวิตของเรา) มีเรื่องตลกร้ายเกิดขึ้นเสมอ เสียงภาพทรงจำหนึ่งผุดขึ้นมา ไร้อำนาจที่ไป บางทีหัวขาดทางกุด และ/หรือเหมือนจะเชื่อมต่อกับอีกเสียงความทรงจำหนึ่งราวๆ ภาพนี้เองที่เรา ‘พบเห็น’ จุดต่างๆ เชื่อมโยงต่อกัน ตื่นใจว่าที่จริงแล้วมันเป็นภาพใหญ่ ในเสียงภาพปัจเจกสภาพของตัวเรา เข้าเชื่อมโยงกับความทรงจำอื่นๆ ของยุคสมัย และยังเชื่อมต่อกจุดออกไป กลับไกลก่อนที่เรากำเนิด ผ่านทางสายเลือดของพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ย้อนกลับไปประวัติศาสตร์ระยะใกล้ ยาวแผ่เป็นแผ่นผืนสานสอดครอบโค้งฟ้า เผยระยะทาง เรื่องเล่าต่อกันมาที่ถูกทำให้น่าเชื่อว่าจริง และความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ที่กลายเป็นตำนาน กระบวนการที่ทำให้โรแมนติก นำฝันใฝ่ กระทั่งการลบ กลบ เลือนไปของกระบวนการอันโหดร้ายเพื่อจะได้ฝังรักให้งอกงาม ในดินแดนที่தாகถางด้วยความเกลียดชัง เช่น ทำสงครามเพื่อสร้างสันติภาพ ก่อการไม่สงบเพื่อความเรียบร้อย ปรองดอง เช่นนั้น

ผลงานของ ธาดา เสงฆ์พิภูล สะท้อนเสียงภาพแปลกตาของความทรงจำวัยเยาว์ ในแวดล้อมของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ก่อน ยังตลกค่าง หลงเหลือ และเป็นซากสถานปริศนา ซึ่งแม้จะถูกกลบเกลี่ยด้วยกาลเวลา ร่องรอยของรูปทรงนั้นก็ยิ่งแปลกประหลาด ไม่อาจผสมผสานกลายกลืนกับพื้นที่ทรงจำส่วนตัวของเขา แม้พื้นที่วัยเยาว์ครั้งหนึ่งจะเคยเป็นสนามฟุตบอล

ทุ่งกว้าง ทางรถไฟ แต่กลับปรากฏสิ่งอันเคยมีอยู่มาก่อนในสถานที่เหล่านั้น
สนามเด็กเล่นเมื่อครั้งวัยเยาว์กลับเคยเป็นสนามปฏิบัติการสงครามของผู้ใหญ่ในตอนที่เขายังไม่เกิด
แต่เสียงงัมมัม กระซิบกระซาบของประวัติศาสตร์ยังเล่าเรื่องอยู่ในวัยเด็กเราอาจคิดไปว่าเป็นเสียงของภูตผี
วิญญาณ ครวญถึงความรัก พลัดพรากและสูญเสีย และประวัติศาสตร์นั้นก็หาได้สำแดงตนเพียงเสียง
เมื่อธาดาเติบโตขึ้น เขาพบภาพถ่าย วัตถุสิ่งของ และที่สำคัญ
ที่ว่าเป็นเสียงกระซิบเศร้าของภูตผีนั้น กลับปรากฏประจักษ์พยานใกล้ตัวกว่าที่คาดคิด
เมื่อญาติของเขาเป็นลูกครึ่งไทย-อเมริกัน พร้อมๆ กับพบว่าป่าของเขาเคยแต่งงานกับทหารอเมริกัน
รักครั้งนั้นย้อนกลับไปไกลถึงยุค 60 (ค.ศ. 1962-1975) กองทัพสหรัฐอเมริกามาตั้งฐานทัพที่นครราชสีมา
และจังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสาน โดยการร่วมมือจากรัฐบาลไทยสมัยนั้น
ในการร่วมทำสงครามกับประเทศเวียดนาม ผังความกลัวและเกลียดชังคอมมิวนิสต์

ดังนั้น เรื่องราวทางประวัติศาสตร์มากมายจึงเหลือค้างไว้เป็นซากสถานทรงจำในพื้นที่บ้านเกิด
และสายสัมพันธ์ทางเครือญาติของธาดา ในวันที่ปัจจุบันของเขา
สถานที่ทรงจำเต็มไปด้วยโยงใยที่เกี่ยวพัน และมีเบาแสให้สืบสำรวจตกค้างมาจนถึงปัจจุบัน
หลุมบ่อที่เกิดจากการปล่อยทิ้งลูกระเบิดเพื่อถ่ายน้ำหนักเครื่องบินก่อนลงจอดที่ฐานทัพ
อาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ ตกทอดสู่โกดังสินค้าในตลาดมืด การจับมือสัมพันธ์ไมตรีกันระหว่างอเมริกากับไทย
ก่อเกิดความเจริญและก้าวหน้ามากมายในประเทศไทย (ในวงที่กว้างกว่าห้องที่ฐานทัพ) คือทั้งทางถนน
คณะวิชาในมหาวิทยาลัย การทำสำรวจภูมิศาสตร์ แผนที่ต่างๆ ตกเป็นวิทยากรที่คนรุ่นถัดมาได้รับ – ทั้งๆ
แรกเริ่มจัดทำ คือการล้วงลับข้อมูลต่างๆ ของซีไอเอ ผ่านการให้ทุนทำวิจัย ศึกษาสิ่งต่างๆ
แล้วส่งเอกสารรายงานและการวิจัยกลับคืน

และทั้งหลายเหล่านี้คือภูมิทัศน์ฝันใหญ่อันซับซ้อน ที่ธาดาสืบสำรวจ – ผ่านความทรงจำส่วนตัว
จนถึงความทรงจำห้องที่ ประเทศ และชาติ – ด้วยลักษณะการลอกออก ปอกออก ที่ละชั้นๆ
เหมือนลอกหัวหอม และบางเรื่องบางภาพก็ทำเราทั้งฉุนและแสบ จนน้ำตาไหล

ผลงานของ ชัย ศิริ ก็เช่นกัน เป็นการสำรวจลงในความทรงจำส่วนบุคคล
แต่ด้วยท่าทีที่อาศัยความมืด ลึกลับ ล่องไหลลุดเลือนไปในการตื่นและฝัน
ด้วยลักษณะที่เป็นไสยศาสตร์กว่า ผ่านประจักษ์พยานที่ร้ายมนตร์
เสกให้หลงและเชื่อและเคลิ้มคล้อยโดยวัตถุที่ผ่านพิธีกรรม และหรือเชื่อมโยงถึงพิธีกรรม
ซึ่งเชื่อมความเคยคุ้นของผู้คนที่บางครั้งหลายเรื่องหลายราว 'เป็นวิทยาศาสตร์' มีความ 'เป็นเหตุเป็นผล'
หากก็ยังมีลุ่มหลงและปักใจไปกับ 'สิ่งที่ควรละไว้' 'ไม่จำเป็นต้องอธิบาย' ความศักดิ์สิทธิ์
อภินิหารนันทนาหลงไหลใฝ่หาเสมอ ต้องเพ่งพิศดูในที่มืดหรือแสงต่ำ
และใช่ละหรือที่จะพิศดูมันในแสงสว่างยามเที่ยงวัน?

ดังนั้น วัตถุพยานในผลงานของชัย ศิริ ทั้งภาพยนตร์สั้น บทหนัง ป้ายไฟนีออน ต้นกล้วย
จึงเป็นสื่อบรรจุวิญญาณ ทั้งการปรากฏเรื่องแสง ความมืดคลุ้มในหนัง
การปรากฏกายและเลื่อนหายไปของตัวละครในบทหนัง รวมถึงถ้อยคำที่กรีดสลับบนต้นกล้วย
ถ้อยคำที่ปรากฏหลากหลายลักษณะ สร้างจากหลอดแสง พิมพิลงกระดาศ กรีดบากไว้บนผิวเปลือกไม้
ล้วนเป็นการประทับ สลัก และส่องเรื่อง เป็นลักษณะรอยประทับฝัง เป็นบาดแผลทรงจำ
และถ้อยคำที่ปรากฏเองก็สื่อเสมือนโค้วทาค่อมตะ เต็มลักษณะ เกิด-ดับ-เกิด-ดับ วนเป็นวงชั่ววันจันทร์

'Love is dead, long live love' ความไม่เฝ้าหาและผลักไล่ วนไล่กันไปเรื่อยๆ อย่างไม่มีวันพบประสาน หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า จะไม่มีวันสมปรารถนา

ในขณะที่ธาดาสำรวจความทรงจำด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ชัย ศิริหันหน้าไปอีกทิศ
สำรวจความทรงจำด้านชายแดนทางเหนือของประเทศไทย ความไม่เฝ้าหาและผลักไล่
(และไม่มีวันสมปรารถนา) แสดงผ่านการสำรวจสืบย้อนความทรงจำส่วนบุคคล ล่องไปตามแม่น้ำสาละวิน
พื้นที่ไหลเลื่อนและกางกันระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า (มีสงครามเกลียดชังกันยิ่งกว่า
และบรรจุไว้ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ชาติ) เป็นเส้นทางเกิดและดับของความรัก ความผูกพัน
และความทรงจำ เมื่อชัยพบว่าบรรพบุรุษของเขามาจากทิศตรงข้ามแม่น้ำ การไปและกลับ จำและจริง
อดีตกับปัจจุบัน เกิดขึ้นเป็นวงรอบ และมองสลับลมสลับลสถานะได้ ในพื้นที่ไหลเลื่อนเช่นนั้นกลางสายน้ำ
ยิ่งสาเหตุของแม่ในการเดินทางจากพม่ามาเพื่อหาชีวิตใหม่อีกฟาก
คือหนีจากความไม่สงบสุขของบ้านเมืองที่เกิดการรัฐประหารขึ้น ทว่าขณะนี้
ชัยกลับย้อนสำรวจกลับไปในดินแดนที่แม่จากมา
ด้วยสถานะที่ประเทศอีกฟากคราวนี้เกิดรัฐประหารเสียเอง

ประวัติศาสตร์และความทรงจำของชัย ศิริจึงสะท้อนลักษณะวนเป็นวง อยู่ในความคลุมเครือ
ซึ่งยากที่จะมองเห็นมือที่บงการชะตากรรม

ดังนั้น ณ ที่ซึ่งทรงจำฝังอยู่ ตัวตน ความเป็นปัจเจกบุคคลของเรา –
ผ่านภาพเสนอทางความคิดและการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปินทั้งสองคน –
ไม่เชิงว่าโลกอยู่ในความทรงจำของเราทั้งหมด
แต่ปัจเจกสภาพของเราไหลเคลื่อนไปในความทรงจำร่วมโลกต่างหาก
เราจึงเป็นหนึ่งในปัจเจกสภาพในยุคสมัยของเรา แต่ไม่ลำพังหรอก เราเชื่อมโยงสายเลือด สาแทรกที่มา
กาลเวลาที่มาก่อน ประวัติศาสตร์ อุดมการณ์รัฐชาติ ที่ตั้งวัฒนธรรมและประเพณี
กฎระเบียบที่ต้องอยู่ภายใต้ เหล่านี้แทรกซ้อนเข้ามาในโยงใย เหมือนว่า 'ฉันคือฉันเอง' นั้นบังตา ที่จริงแล้ว
'ฉัน' เป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำร่วม ทั้งรับมาและถ่ายออกไป ไหลเวียนกันอยู่ในการนิยามชีวิต
ของยุคสมัยปัจจุบัน

นี่คือยุคสมัยแห่งการสำรวจหรือตัวตนและชีวิตเชิงปัจเจกบุคคล
ว่าถูกเติมและใส่เข้ามาด้วยอะไรบ้าง จำแนกสรรผ่านความทรงจำสืบย้อน เพื่อปลดออก ปอกออก –
ไม่ใช่การเติมเรื่องราว สวมความหมาย และมิติต่างๆ เพิ่มเข้ามาเพื่อให้ปัจเจกสภาพมีเรื่องเล่าที่น่าเชื่อถือ
ไม่ใช่เช่นนั้นอีกแล้ว – นี่คือการปลดปล่อยปัจเจกสภาพและตัวตน ท่ามกลางยุคสมัยอันอำพราง
ชอบบังตา และเวียนวน

อุทิศ เหมะมูล (Uthis Haemamool)
นักเขียนรางวัลซีไรท์ ปี พ.ศ. 2552
